

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ СПРАВ ЩОДО ЄВРОМАЙДАНУ)

Човбан І.С.,

студентка 5-го курсу

*факультету європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Члени Ради Європи, «підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностунцями і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права»[1], для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації прав людини, домовилися 4 листопада 1950 року, в Римі, прийняти Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція).

Україна ратифікувала Конвенцію в 1997 році. Зобов'язалася, як Висока Договірنا Сторона, гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

З метою забезпечення дотримання державами зобов'язань по ратифікованій Конвенції та протоколами до неї, створений міжнародний судовий орган - Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ). Його діяльність полягає в тому, щоб допомогти на найвищому експертному рівні державі, що є стороною Конвенції, удосконалити своє законодавство та правозастосовну практику, надаючи при цьому й допомогу тій конкретній особі, яка вже звернулася із заявою до Суду.

Забезпечення ефективної діяльності Страсбурзького суду є одним із основних завдань Ради Європи на сучасному етапі реформування цієї організації.

Між тим, щодо порушення прав і свобод людини Високими Договірними Сторонами, в останні роки накопичилася велика кількість нерозглянутих справ (як на етапі виявлення прийнятності, так і на етапі

розгляду справ по суті). Так, станом на 31 грудня 2013р. на розгляді в ЄСПЛ перебувало загалом 99 900 справ проти держав-сторін Конвенції (станом на 1 січня 2013р. – 128 100). З них 13 300 заяв проти України, що складає 13,3 % від загальної кількості (станом на 31 грудня 2012 року - 8,2 %)[5, 193] .

З кожним роком кількість неприйнятних або виключених зі списку справ, що надійшли до ЄСПЛ зростає: у 2010 р. їх налічувалося 38 575, у 2011р. – 50 677, 2012р. - 86 201, а в 2013р. - 89 737[5, 193].

Порівняно з іншими державами, що ратифікували Конвенцію, Україна на третьому місці після Італії та Російської Федерації за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду.

Тож, проблема звернення до ЄСПЛ з метою захисту порушених Високими Договірними Сторонами прав людини і основоположних свобод, закріплених положеннями Конвенції, є надзвичайно актуальною.

Дана робота написана з метою розкрити окремі аспекти доступу до Європейського суду з прав людини, виявлені в процесі дослідження його практики.

У період часу з 21 листопада 2013 р. у місті Києві відбувались мирні зібрання, направлені на висловлення громадянами своєї позиції стосовно розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 №905-р про призупинення процесу підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Під час охорони громадського порядку працівниками органів та підрозділів, які входять до системи Міністерства внутрішніх справ України в місцях проведення зібрань на Майдані Незалежності та вулиці Хрещатик у місті Києві громадян з 29 на 30 листопада 2013 року, на вулиці Банковій у місті Києві 1 грудня 2013 року, на Майдані Незалежності та вулиці Хрещатик у місті Києві 11 грудня 2013 року було застосовано спеціальні засоби та заходи фізичного впливу, внаслідок чого значна кількість учасників зібрань отримала тілесні ушкодження різного ступеню.

Зазначені вище факти неодноразово повідомлялись засобами масової інформації та Інтернет-виданнями, а тому такі обставини є загальновідомими та не потребують доказування.

Так, громадянин України Ігор Сіренко звернувся до Європейського суду з прав людини зі скаргою на те, що його побили працівники спецпідрозділів під час силового розгону протестувальників і незаконно затримали 30 листопада.

1 лютого 2014 року Голова Секції, на розгляд якої було передано справу, прийняв рішення про те, що Уряд України має бути повідомлено про цю заяву та запрошено надати, до 28 лютого 2014 року, письмові зауваження стосовно прийнятності та суті справи у частині, яка стосується скарг пана Сіренка про порушення статей 3

(заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), 5 (право на свободу та особисту недоторканість), 11(свобода зібрань та об'єднання) і статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції. Голова Секції також прийняв рішення надати пріоритет цій заяві за правилом 41 Регламенту Європейського суду з прав людини [3, 1].

23 січня 2014 р. до Суду була подана заява громадянином України, Юрієм Дерев'янком, який з листопада 2013р. був учасником триваючих протестів у центрі Києва. 19 лютого заявником було надано подальшу інформацію.

Згідно з прес-релізом Секретаріату ЄСПЛ Дерев'янок стверджує у своїй заяві, що, починаючи з листопада, а особливо з 18 лютого 2014 року і надалі міліція здійснює спроби силового розгону протестуючих у центрі Києва, а також застосовує бойові набої, вибухівку, водомети, незважаючи на низьку температуру повітря, та інші засоби, що призвело до смерті та тяжких поранень великої кількості протестуючих. Також, скаржиться про те, що заходи, до яких вдаються органи влади в Україні по відношенню до демонстрацій, порушують його та інших протестуючих права, гарантовані по суті, статтею 2 (право на життя), статтею 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), статтею 5 (право на свободу та особисту недоторканість), статтею 8 (право на повагу до приватного життя), статтею 11 (свобода зібрань та об'єднання) та статтею 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Європейської конвенції з прав людини, а також статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції (захист права власності). Дану заяву, за правилом 41 Регламенту, Суд визнав пріоритетною [4, 1].

На думку вітчизняного конституціоналіста М. Савчина, негативними діями держави по відношенню до реалізації права на свободу мирних зібрань, як це гарантує стаття 39 Конституції України і стаття 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є вчинення дій, спрямованих на неможливість їх проведення або встановлення таких обмежень, які фактично заперечують сутність змісту цього права. Таке право може бути обмежене лише на основі судового рішення. При цьому слід наголосити, що Європейська конвенція встановлює вищий стандарт захисту прав на мирні зібрання, оскільки вона встановлює лише шість критеріїв його обмежень, на відміну від аж одинадцяти конституційних обмежень.

Інша справа, коли мирне зібрання переходить у відкрите протистояння між окремими групами людей, чи між його учасниками та силами охорони правопорядку, що загрожує життю і здоров'ю інших людей. Однак при цьому важливим є дотримання вимог пропорційності, тобто, щоб силові і спеціальні засоби відповідали обстановці, ступеню загрози правам і здоров'ю інших громадян та

публічному порядку. Явно неадекватною було застосування сили зранку, 30 листопада, спецпідрозділом «Беркут», хоча б заважаючи на те, що на Майдані перебувало декілька сотень студентів проти близько двох тисяч учасників цього спецпідрозділу. І, що найбільш важливо, влада так і не може пред'явити достеменних доказів на користь того, що ця акція втратила ознаки мирної [7].

Відповідно до ст.34 Конвенції, «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

Щодо умов прийнятності заяв, то у п.1 статті 35 Конвенції зазначено, що «Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально визначеними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні» [1].

Оскільки статті Конвенції повинні застосовуватися в межах системи, призначеної для захисту прав людини, правило вичерпності всіх національних засобів захисту не є абсолютним і не застосовується автоматично.

Відповідно до «загально визначених принципів міжнародного права», деякі особливі обставини можуть звільнити заявника від обов'язку вичерпати всі доступні для нього національні засоби захисту (*Sejdovic проти Італії* [ВП], §55)

Це правило не застосовується також у випадку, коли доведено, що в адміністративній практиці повторюються дії, несумісні з Конвенцією, а офіційні органи держави ставляться до цього толерантно, таким чином роблячи будь-яке провадження даремним чи неефективним (*Aksoy проти Туреччини*, §52) [6, 19].

Судова практика України свідчить, що доволі часто адміністративні суди або посилаються на нечинний указ Президії Верховної Ради УРСР 1988 року, або положення місцевих рад, які регулюють порядок проведення мирних зібрань. Хоча, згідно з Конституцією, такі мають бути врегульовані лише законом. Прикладом цього є якраз рішення Київського окружного адміністративного суду про заборону мирних зібрань у центральних кварталах міста Києва, яке ґрунтувалося на припущеннях з посиланням на місцевий порядок проведення акцій та порушення порядку про завчасне сповіщення. За таких умов по суті не залишається останнього прихистку для належного захисту фундаментальних свобод [7].

Якщо у конкретному випадку вимога до заявника щодо вичерпання національних засобів захисту на практиці була б

нерозумною і становила б непропорційну перешкоду для здійснення ним права на подання індивідуальної заяви, гарантованого статтею 34 Конвенції, Суд постановляє рішення про звільнення заявника від цього обов'язку (*Veriter проти Франції*, § 27; *Gaglione та інші проти Італії*, § 22).

Наявність засобів захисту має бути достатньою мірою забезпечена не лише теоретично, а й практично. При визначенні, чи відповідає будь-який конкретний засіб захисту критеріям доступності й ефективності, слід враховувати конкретні обставини справи, що розглядається. Національна судова практика повинна бути достатньою мірою закріплена у національному правопорядку. Так, Суд вирішив, що звернення до вищого судового органу втрачає свій «ефективний» характер через суперечності у судовій практиці цього юрисдикційного органу, і це твердження поширюється на весь період існування таких суперечностей (*Ferreira Alves проти Португалії* (№ 6), §§ 28-29).

Суд повинен реалістично оцінювати не лише формальні засоби захисту, наявні в національній правовій системі, а й загальний правовий та політичний контекст, а також особисті обставини заявника (*Akdivar та інші проти Туреччини*, §§ 68-69; *Khashiyev і Akayeva проти Росії*, §§ 116-117) [6, 19].

«Заяви розглядаються в порядку, що визначається їх готовністю до розгляду. Однак палата або її голова може визначати першочерговість розгляду тієї чи іншої заяви», - правило 41(черговість розгляду заяв) Регламенту суду [2]. Визначаючи черговість розгляду справ, Суд має враховувати важливість та терміновість питань, які порушуються у справі, відповідно до критеріїв, встановлених Судом. Палата чи її голова може, однак, відступити від цих критеріїв з тим, щоб надати пріоритет конкретній заяві [4, 1].

Важливість і терміновість розгляду справ Сіренка проти України та Дерев'янка проти України, полягає в тому, що, починаючи з листопада 2013р., в «демократичній» державі систематично порушувалися права і свободи людини, що призвело до величезної кількості смертей і є приводом для багатьох аналогічних звернень до Європейського суду з прав людини.

Отже, при зверненні до ЄСПЛ зі скаргою про порушення положень Конвенції, необхідно не лише добре вивчити її, правильно оформити заяву, ознайомитися з Регламентом суду, а й звернути увагу на окремі аспекти доступу, які можуть грати вирішальну роль у визнанні заяви прийнятною чи, навіть, пріоритетною, а під час розгляду справи по суті, стати важливими аргументами для винесення рішення Суду на користь заявника.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]: ратиф. ЗУ № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. - ред. від 1 червня 2010р. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Регламент Суду [Електронний ресурс]: ред. від 1 листопада 2003 р. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_067/page
3. Прес-реліз [Електронний ресурс]: від 3 лютого 2014 р. - Страсбург: Секретаріат ЄСПЛ, 2014. - Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4657357-5643008>
4. Прес-реліз [Електронний ресурс]: від 21 лютого 2014 р. - Страсбург: Секретаріат ЄСПЛ, 2014. - Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4678778-5673716>
5. Statistical information/Annual Report 2013. Provisional Version – Strasburg: Council of Europe/Registry of the European Court of Human Rights, 2014. – 20бр.
6. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. - Страсбург: Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2011. - 101с.
7. Савчин М.В. Конституційні цінності і право народу на спротив [Електронний ресурс]/М.В. Савчин//Громадський портал Львова. - 2013. - Режим доступу: <http://www.gromada.lviv.ua/analytic/861>

Науковий керівник - д.ю.н., проф. Савчин Михайло Васильович.